MUSIQA TA'LIMIDA USTOZ–SHOGIRD AN'ANALARINING TARBIYAVIY VA PEDAGOGIK AHAMIYATI

Kuychiyeva Zamira O'narovna
Guliston davlat universiteti San'atshunoslik fakulteti
katta o'qituvchisi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20230423

Annotatsiya: Mazkur maqolada musiqa ta'limida ustoz–shogird an'analarining shakllanishi, rivojlanishi va yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, xalq pedagogikasi, mumtoz musiqa merosi, maqom ijrochiligi va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning musiqiy ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilingan. Ustoz shaxsining ma'naviy, estetik va kasbiy fazilatlari hamda bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi masalalari ilmiy asosda bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ustoz-shogird, musiqa ta'limi, maqom san'ati, pedagogik mahorat, musiqiy tarbiya, xalq pedagogikasi, ma'naviyat, ijodiy tafakkur, maqom ijrochiligi, musiqa madaniyati.

Muqaddas dinimizda ustoz va murabbiylarga bo'lgan ehtirom beqiyosdir. Muallimlik va murabbiylik insoniyat tarixidagi eng sharafli kasblardan biri hisoblanadi. Zero, bashariyatning eng ulug' zotlari bo'lgan payg'ambarlar ham insoniyatni to'g'ri yo'lga boshlovchi muallim va murabbiy sifatida yuborilganlar. O'qituvchi jamiyat taraqqiyotining asosiy tayanchlaridan biri bo'lib, ularning faoliyati suv va havodek zarurdir. Ustozlarning ma'rifati inson qalbini nur bilan yoritadi. Shu ma'noda ustozlarni quyoshga qiyoslash mumkin. Quyosh nuri barcha insonlarga birdek foyda keltirgani kabi, ustozning ilmi ham jamiyat taraqqiyoti uchun xizmat qiladi. Adib O'tkir Hoshimov "Daftar hoshiyasidagi bitiklar" asarida ustozni charxpalakka, shogirdni esa suvga qiyoslaydi. Charxpalak suvni yuqoriga ko'taradi, suv esa ortga qaytmaydi. Ammo charxpalak bundan ranjimaydi, yana boshqalarni yuksaltirishda davom etadi. Ushbu o'xshatish ustozlikning fidoyilik mohiyatini chuqur ifodalaydi.

O'zbek xalqining boy tarixiy-madaniy merosida farzand tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilgan. Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib va Ahmad Yugnakiy singari allomalar o'z asarlarida yosh avlodni tarbiyalash masalalariga keng to'xtalib o'tganlar. Ayniqsa, xalq pedagogikasida o'yinlar, musiqiy mashg'ulotlar va badiiy faoliyat orqali tarbiya berish samarali vosita sifatida qaralgan.

Musiqa san'ati inson qalbiga bevosita ta'sir etuvchi kuchli vositadir. Musiqa insonning estetik dunyoqarashini boyitadi, uning ma'naviy olamini yuksaltiradi hamda axloqiy fazilatlarini shakllantiradi. Musiqa orqali inson ezgulik, go'zallik va nafosatni his etishga o'rganadi. Shu bois musiqa ta'limi jamiyatning ma'naviy taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda "Ustoz–shogird" an'analarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida ushbu an'analarni davom ettirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Ayniqsa, mumtoz xonandalik, maqom ijrochiligi va an'anaviy musiqa yo'nalishlarida ustoz-shogird maktablari muhim ahamiyat kasb etdi. Tarixiy manbalarga nazar tashlaydigan bo'lsak, Sharq musiqa madaniyatining yuksalishida ustoz-shogird tizimi muhim omil bo'lib xizmat qilganini ko'ramiz. XII–XIII asrlarda shakllangan "O'n ikki maqom" tizimi keyinchalik Shashmaqom san'atining rivojlanishiga asos bo'ldi. Ushbu musiqiy meros avloddan-avlodga ustozlar orqali yetkazildi. Bugungi kunda ham ko'plab maqom ijrochilari va xonandalar o'z maktablariga ega bo'lib, iste'dodli yoshlarni tarbiyalab kelmoqdalar.

“Avesto” manbasida ham ustozning jamiyatdagi o‘rni haqida muhim fikrlar bayon etilgan. Asarda yaxshi ustoz yoshlarni ezgulikka yetaklashi, yomon ustoz esa ularni noto‘g‘ri yo‘lga boshlashi haqida ogohlantiriladi. Demak, ustoz nafaqat bilim beruvchi, balki ma’naviy tarbiya beruvchi shaxs hamdir. Musiqa ta’limida ustozning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Chunki musiqa san’atini faqat kitob orqali o‘rganib bo‘lmaydi. Musiqa ustozdan shogirdga amaliy ijro, nafas, uslub va mahorat orqali o‘tadi. Har bir ustozning o‘z ijro maktabi, o‘ziga xos uslubi mavjud bo‘lib, u ana shu jihatlarni shogirdiga singdiradi.

Bugungi kunda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni musiqa darslariga joriy etish dolzarb masalalardan biridir. Interfaol metodlar, innovatsion yondashuvlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish dars samaradorligini oshiradi. Bunday usullar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ijodiy qobiliyatlarini shakllantiradi va ularning musiqaga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. Musiqa darslari yoshlarning estetik didini shakllantiradi, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalaydi. Musiqa orqali yoshlarda Vatanga muhabbat, insonparvarlik, hamjihatlik va do‘stlik tuyg‘ulari rivojlanadi. Shu sababli musiqa o‘qituvchisi nafaqat pedagog, balki ma’naviy yetakchi ham bo‘lishi zarur.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash masalasi ham bugungi kunda muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarda o‘qituvchilik kasbiga qiziqishni oshirish, ularni amaliy faoliyatga tayyorlash va pedagogik mahoratini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Musiqa san’ati yoshlarning ma’naviy dunyosini boyitadi, ularning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi va komil inson bo‘lib voyaga yetishiga xizmat qiladi. Shu bois ustoz-shogird an’analarini davom ettirish, milliy musiqa merosini asrab-avaylash hamda yosh avlodga yetkazish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda, musiqa ta’limida ustoz–shogird an’analari yosh avlodni ma’naviy, axloqiy va estetik jihatdan barkamol inson qilib voyaga yetkazishda muhim o‘rin tutadi. Musiqa san’ati inson qalbiga nozik ta’sir ko‘rsatib, unda ezgulik, go‘zallik, insonparvarlik va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg‘ularini shakllantiradi. Ayniqsa, ustozning shaxsiy namunasi, ijro mahorati, hayotiy tajribasi va pedagogik salohiyati shogird kamolotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shogird nafaqat musiqa sir-asrorlarini, balki ustozining odobi, muomalasi, sahna madaniyati va insoniy fazilatlarini ham o‘zlashtiradi. Shu jihatdan qaraganda, ustoz–shogird munosabatlari oddiy ta’lim jarayonidan ko‘ra kengroq ma’naviy-ma’rifiy ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv davrida milliy musiqa merosini asrab-avaylash, uni yosh avlod ongiga singdirish va davomiyligini ta’minlash dolzarb vazifalardan biridir. Chunki maqom, mumtoz xonandalik va xalq musiqa ijrochiligi kabi noyob san’at namunalarining yashab qolishi bevosita ustoz-shogird maktablari faoliyatiga bog‘liqdir. Ana shu an’analar orqali asrlar davomida shakllangan milliy musiqiy qadriyatlar kelajak avlodlarga yetib boradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni musiqa ta’limiga tatbiq etish, innovatsion metodlardan foydalanish va ijodiy yondashuvni kuchaytirish orqali ta’lim samaradorligini yanada oshirish mumkin. Musiqa o‘qituvchisining kasbiy mahorati, bilim saviyasi va ijodkorligi yoshlarning musiqiy didi hamda dunyoqarashini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bo‘lajak musiqa pedagoglarini har tomonlama tayyorlash, ularda pedagogik madaniyat, sahna mahorati va milliy musiqaga sadoqat tuyg‘ularini rivojlantirish bugungi ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Zero, musiqani sevgan, uni chuqur his qilgan yoshlar ma’naviy jihatdan yetuk, estetik tafakkuri rivojlangan va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalangan insonlar bo‘lib voyaga yetadilar. Demak, musiqa ta’limida ustoz–shogird an’analarini rivojlantirish, milliy musiqa san’atini keng targ‘ib qilish va yoshlarni san’atga muhabbat ruhida tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu an’analarni davom ettirish orqali kelajak avlodning ma’naviy olamini boyitish, milliy

o‘zlikni anglash tuyg‘usini mustahkamlash hamda yuksak madaniyatli jamiyatni shakllantirish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazarov Doniyor. O‘zbek mumtoz musiqasi xonandalik san’atida ustoz-shogird an’analarining rivojlanish jarayonlari.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi.
4. Forobiy Abu Nasr. Musiqa ilmi haqida risolalar.
5. Ibn Sino. Donishnoma va musiqaga oid qarashlar.
6. Akbarova, M. G., & Xayrov, R. Z. O. G. L. (2023). AN’ANAVIY XONANDALIK YO ‘NALISHI BO ‘LAJAK MUTAHASISLARINING PEDAGOGIC KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH VA BU JARAYONDA DUCH KELINADIGAN MUAMMO VA YECHIMLAR. Oriental Art and Culture, 4(6), 70-74.
7. Gulomovna, A. M. (2025). O ‘ZBEK MAQOM SAN’ATINING FALSAFIY-ESTETIK MOHIYATI VA TA’LIM JARAYONIDAGI MA’NAVIY AHAMIYATI. Shokh Articles Library, 1(2).
8. O’Narovna, K. Z. (2023). BO ‘LAJAK MUSIQA O ‘QITUVCHILARINING USTOZ-SHOGIRD AN’ANALARI ASOSIDA O ‘QITISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH. Oriental Art and Culture, 4(1), 270-275.
9. O‘narovna, K. Z. O ‘ZBEK MUSIQA SAN’ATI RIVOJLANISHIDA USTOZ-SHOGIRD AN’ANALARI MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH. MATERIALLARI TO ‘PLAMI, 39.
10. Tursunaliyev, A., & Kuychieva, Z. (2025). LEVELS OF DEVELOPMENT OF PUPILS IN THE FINE ART AND TECHNOLOGY OF THE INDIVIDUAL APPROACH. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2(2), 139-145.